

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.62>

КОМПЕТЕНЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ У ПИТАННЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ

Вдовічен В.А.

*декан юридичного факультету, доктор юридичних наук,
професор кафедри публічного права
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
ORCID 0000-0002-0819-9435*

Гураленко Н.А.

*завідувач кафедри теорії права та прав людини
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
доктор юридичних наук, професор
ORCID 0000-0003-0884-215X*

Вдовічен В.А., Гураленко Н.А. Компетенція конституційних судів у питаннях конституційного контролю.

Через тему повноважень Конституційних судів ми розглянемо широкий спектр питань, пов'язаних із загальним балансом повноважень судів, способом, у який вони здійснюють свій контроль, способом їх передачі, обсягом їхніх повноважень, тощо. Конституційні суди часто наділяються широкими повноваженнями, які дозволяють їм втручатися у вирішення спорів між державними органами, а також у конфлікти, що стосуються відносин між державою та її складовими (федеративними державами, автономними регіонами, децентралізованими державами тощо). Необхідно додати контроль за стандартами – шляхом дії чи винятку, превентивного чи постериорного – і, нарешті, контроль за виборами та народними опитуваннями, у яких вони часто відіграють домінуючу роль. Таким чином, ці різноманітні суперечки складають «тверде ядро» повноважень Конституційних судів. Іноді до нього можна додати й інші. Тут необхідно наголосити на ролі конституційного судді як регулятора діяльності органів державної влади та як захисника основних прав. Регулювання діяльності органів державної влади та вирішення можливих конфліктів змушують Конституційні суди встановлювати обмеження, забезпечуючи повагу до розподілу влади та ієрархії норм, щоб відігравати роль арбітра у випадку конфлікту і, нарешті, гарантувати повне виконання кожною з владних повноважень відповідних повноважень. Компетенція, якою багато Конституційних судів наділені для вирішення конфліктів між державними органами, надає їм значні повноваження та дозволяє їм відігравати миротворчу роль у політичному житті. Таким чином, вони можуть бути покликані поставити під сумнів результат альянсу між виконавчою та законодавчою владою або, навпаки, вирішити розбіжності, які можуть виникнути між цими двома владами.

Ключові слова: конституційні суди, компетенція, конституційний контроль, державна влада, захист прав людини

Vdovichen V.A., Guralenko N.A. Competence of constitutional courts in issues of constitutional control.

Through the topic of the powers of the Constitutional Courts, we will consider a wide range of issues related to the general balance of the powers of the courts, the way in which they exercise their control, the way they are transferred, the scope of their powers, etc. Constitutional courts are often given broad powers that allow them to intervene in the resolution of disputes between state bodies, as well as in conflicts concerning relations between the state and its constituents (federal states, autonomous regions, decentralized states). communities, etc.). Control of standards must be added – by action or exception, preventive or a posteriori – and finally control of elections and popular polls, in which they often play a dominant role. Thus, these various disputes constitute the «hard core» of the powers of

the Constitutional Courts. Sometimes others can be added to it. Here it is necessary to emphasize the role of the constitutional judge as a regulator of the activities of state authorities and as a defender of fundamental rights. The regulation of the activities of public authorities and the resolution of possible conflicts force the Constitutional Courts to set limits, ensuring respect for the distribution of power and the hierarchy of norms, to play the role of arbitrator in case of conflict and, finally, to guarantee the full implementation by each of the authorities of the respective powers. The competence that many Constitutional Courts are given to resolve conflicts between state bodies gives them considerable powers and allows them to play a peace-making role in political life. Thus, they may be called upon to question the outcome of the alliance between the executive and the legislature or, conversely, to resolve differences that may arise between these two powers.

Key words: constitutional courts, competence, constitutional control, state power, protection of human rights

Постановка проблеми. Конституціонізація основних прав лежить в основі створення багатьох судів, вона йшла рука об руку з прийняттям конституцій, що забезпечують відновлення демократії. Посилання на основні права, незалежно від їх визначення та змісту, відноситься до принципу верховенства права. З самого початку деякі суди були наділені розширеними повноваженнями; інші розвинули захист цих прав через свою прецедентну практику, посилаючись на букву конституційних текстів, на загальні принципи права, на міжнародні конвенції, складені в рамках Організації Об'єднаних Націй або Ради Європи. Але важливо підкреслити, що крім неоднорідності механізмів і джерел захисту.

Ступінь дослідження. Дослідження функціонуванням конституційних та визначенням їх компетенції, сприяли наукові дослідження вітчизняних фахівців у галузі теорії права та конституційного правосуддя, а саме: Ю. Барабаша, Д. Белова, Ю. Бисаги, М. Костицького, М. Погорецького, П. Рабіновича, Ю. Тодики, С. Шевчука, О. Щербанюк та ін.

Метою дослідження є дослідження питання компетенції конституційних судів у питаннях конституційного контролю.

Виклад основного матеріалу. Термін «компетентність» походить від латинського дієслова *compretete* (від *sum* і *petere* : «просити, йти до») [2], що означає: йти разом, сходитися в одній точці, тобто прагнути до спільної мети, а також закінчувати разом, зустрічатися, листуватися, збігатися та змагатися. Який би шлях ви не обрали в житті, конкуренція неминуча, оскільки тільки через неї вибираються найкращі; однак необхідно поважати правила гри, продиктовані тисячолітньою цивілізацією [2] і політикою.

Здійснюючи свої повноваження, Конституційні суди постійно дбають про те, щоб не підмінити інші повноваження, зокрема законодавчу. Якщо ми розглядаємо тему Конгресу «Компетенція 8 Конституційних Судів та еквівалентних інституцій», то слід підкреслити, що творча сила юриспруденції знаходить свої межі в тому факті, що Конституційні Суди не мають компетенції своєї компетенції. Якщо вони виконують важливі повноваження щодо контролю за нормативною діяльністю та регулюванням публічної влади – і дуже часто політичного життя – вони повинні подбати про те, щоб не викликати критику «правління суддів».

Слід визнати, що в рамках свого апріорного контролю він вирішує питання про набрання чинності законами, що підлягають його контролю, або їх збереження в правовій системі; за допомогою техніки застережень щодо тлумачення він також може вносити зміни – лише тоді, коли це виявиться необхідним – замість того, щоб кинути сокиру цензури: справа не в тому, щоб «переробити закон під приводом його тлумачення», а в тому, щоб дати тлумачення зазначеного тексту, оскільки це необхідно для оцінки його конституційності.

Конституційне правосуддя залишається, зрештою, як конституційна влада, підпорядкована складовій частині, від якої вона отримує свою легітимність. Відносини взаємодії, які він підтримує з останнім, надають йому роль не блокування, а «перемикача». Таким чином, установчий орган може в будь-який час переглянути рішення про неконституційність конституційної юрисдикції шляхом перегляду Конституції. Як зазначив Дін Ведель, легітимність конституційного судді залежить від того факту, що конституційний суддя «також є конституційною владою і що він не є господарем заходів, які він повинен застосовувати» [3].

Французький конституційний суд ще в 1962 році назвав себе «регулюючим органом для діяльності органів державної влади». Сьогодні, не згадуючи про його якість як регуляторного органу, він висловлює ту саму думку, посилаючись на баланс повноважень, встановлений Конституцією. Таким

чином, у кількох випадках, через свою прецедентну практику, що стосується законодавчої перевірки, Конституційна рада Франції вимагала від законодавчої та виконавчої влади не посягати на сферу юрисдикційної влади. У своєму рішенні від 22 липня 1980 року він підтверджує, що положення статті 64 Конституції щодо судової влади та основоположних принципів, визнаних законами Республіки, гарантують незалежність судів, а також специфіка їхніх функцій, на яку не можуть посягати ні законодавець, ні уряд (відповідно до закону від 24 травня 1872 р. те саме) [3]. Ані законодавець, ані уряд не мають засуджувати рішення цих судів.

Порівняльний аналіз показує, що більшість Конституцій надає Конституційному Суду позицію арбітра у випадку конфліктів між повноваженнями держави. І ця функція арбітражу в деяких випадках знаходиться в центрі мотивацій, які спричинили створення певних конституційних судів, таких як Конституційна рада Франції або, як впливає з назви, бельгійський Арбітражний суд.

Розвиток судового нагляду за конституційністю законів, або дифузним способом судовою системою, або концентрованим способом спеціалізованими юрисдикціями, або в змішаних формах, суди втручаються а priori (до набрання законами чинності) або а posteriori (після голосування та під час розгляду) або як а priori, так і а posteriori однією з основних інституційних змін, які відбулися на інституційному рівні.

Особливе значення має конституційний контроль, який здійснюється Конституційним Судом України в процесі формування конституційного законодавства. Зокрема, позитивним є те, що завдяки контрольній діяльності органу конституційної юрисдикції стає ефективнішою правова основа діяльності органів державної влади. Україна тяжіє до романо-германської правової системи, судовий орган конституційного контролю Конституційний Суд України перебуває в системі судової влади. Реальні процеси в Україні неодноразово свідчать про те, що Конституційний Суд, так як і суди загальної юрисдикції, часто підпадають під вплив політичних процесів в Україні, а неподолана система корупції поглиблює цей негативний процес. Мова йде про поширену практику політизації органів конституційної юрисдикції [4, с. 57]. Одним із найважливіших елементів існування правової держави слід визнати правову охорону конституції в механізмі якої важлива роль належить інституту конституційного контролю. Потреба в конституційному контролі обумовлена необхідністю додержання режиму законності в державі.

Конституційний Суд України відповідно до пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України та пункту 1 статті 7 Закону України «Про Конституційний Суд України» уповноважено здійснювати контроль на відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Юрисдикція Конституційного Суду України поширюється на вирішення питань, передбачених як статтею 150 Конституції України (відповідність Конституції України законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, офіційне тлумачення Конституції України та законів України), так і деякими іншими статтями Конституції України, зокрема статтею 159 (відповідність вимогам статей 157 і 158 Конституції України законопроекту про внесення змін до Конституції України). Причому, якщо в першому випадку має місце так званий наступний конституційний контроль з боку Конституційного Суду України, тобто перевірка ним конституційності чинних правових актів, то у другому випадку Конституційний Суд України застосовує попередній (превентивний) конституційний контроль [5].

Конституція України не містить застережень щодо можливості здійснення Конституційним Судом України подальшого (а posteriori) конституційного контролю щодо закону про внесення змін до Конституції України як конституційної поправки після його ухвалення Верховною Радою України. Конституційному Суду України належить здійснювати подальший (а posteriori) конституційний контроль щодо конституційних поправок після набрання ними чинності, оскільки відсутність судового контролю за процедурою розгляду та ухвалення відповідних законів, що її визначено приписами розділу XIII Конституції України, може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності або зміну конституційного ладу у спосіб, не передбачений Конституцією України. Не лише дотримання встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законами, що як конституційні поправки є актами конституцієдавця, який діє через Верховну Раду України, є неодмінною умовою легітимності установчої влади народу [6].

Здійснюючи конституційний контроль за дотриманням конституційної процедури розгляду, ухвалення або набрання чинності законами України відповідно до частини першої статті 152 Основного Закону України, Конституційний Суд України перевіряє не тільки дотримання формальних процедур, передбачених у Конституції України. Перевірці також підлягає додержання парламентом як представницьким органом народу своєї демократичної сутності, зокрема зваженість, послідовність та обґрунтованість процесу обговорення рішень, які він ухвалює, реальна можливість народних депутатів України здійснити свої права в цьому процесі [6].

Висновки. Найважливішою функцією Конституційного Суду як з якісної, так і з кількісної точки зору, а також справжньої причини його створення є контроль за конституційністю законів. Дійсно, це забезпечує нормативну силу Конституції: позбавлена присутності конституційної юрисдикції, остання залишатиметься обмеженою політичною, а не нормативною сферою.

Список використаних джерел:

1. F. Geffroy, R. Tijou, *Il management delle competenze nelle imprese europee*. Politiche e pratiche, European Training and Development Federation, Franco Angeli, 2002.
2. R. Frega, *Dalla competenza alla navigazione professionale*, Professionalità, N°62, 2001.
3. Simone Veil. *Les compétences des cours constitutionnelles en matière de contrôle de constitutionnalité, de droit électoral et de régulation des rapports entre pouvoirs publics*. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-membres/les-competences-des-cours-constitutionnelles-en-matiere-de-controle-de-constitutionnalite-de-droit>.
4. Дрозд А.О. Інститут конституційного контролю в державах романо-германської правової системи: історико-порівняльний аналіз: дис. ... д-ра філософії [спец. 081 – Право] / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. Київ, 2021. 256 с.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 158 та статті 159 Конституції України (справа щодо внесення змін до Конституції України) від 9 червня 1998 року. Справа N 1-26/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-98#Text>.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України „Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)“ (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності) від 1 листопада 2022 року. Справа № 1-1/2020(39/20) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-22#Text>.